

Laudáció Demmel Józsefről

a 2017. évi Benda Gyula-díj átadása alkalmából

A Hajnal István Kör által alapított Benda Gyula-díjjal egyesületünk a társadalomtörténet tárgyában jelentős monografikus munkát írt ifjú történészeket ismer el. Amikor azonban Demmel József – a *Pánszlávok a kastélyban. Justh József és a szlovák nyelvű magyar nemesség elfeledett története* című könyv szerzője – kitüntetése kapcsán méltató gondolatokat fogalmazok meg, rögtön le kell szögezmem, hogy számomra Jóska jóval több tehetséges és szorgalmas ifjú történész kutatónál. Az alábbiakban az eddigi életpálya áttekintésén keresztül azt próbálom bemutatni, hogy mi mindenért tekintetem tiszteletreméltónak és példamutatónak szakmai tevékenységét.

Demmel József az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte meg történész diplomáját, és már ekkor, egyetemista korában kialakult benne a szlovák-magyar közös múlt iránti érdeklődés. Bekapcsolódott a Történeti Kollégium munkájába, amire úgy emlékszik vissza, hogy ennek révén ismerkedett meg a korszerű társadalomtörténeti elméletekkel, szemlélettel. A választott témája iránti elkötelezettségét jelzi, hogy beiratkozott az egyetem szlovák szakjára is, tudományszervezési ambícióinak indulását pedig bizonyítja, hogy egyetemista kora vége felé a *Sic itur ad astra* egyik szerkesztője lett. Jelenleg a békéscsabai székhellyel működő Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézetének tudományos munkatársa.

Kutatói munkásságának központjában a 19. századi Magyarországon élt, szlovák kötődésű közélet identitása, tájékozódása, útkeresése áll. Írásainak közös irányultságát talán leginkább úgy lehetne megfogalmazni, hogy arra a kérdésre próbál választ találni, hogy ez az eredendően premodern, *hungarus* tudatú, a szlovák és a magyar kultúrához, hagyományokhoz egyszerre kötődő társadalmi közeg miként reagál az új korszak identifikációs kihívására, jelesül arra, hogy egyre nehezebbé válik a szlovák és a magyar azonosság kettősségének felvállalása. Demmel József hozzájárulása e kérdéskör vizsgálatához máris jelentős, hiszen monografikus igénnyel feldolgozta több meghatározó szlovák személyiség életútját, köztük Ludovít Stúrét (pedig saját elmondása szerint sokáig kifejezetten ódzkodott ettől a témától, amelyről azt gondolta, hogy kevés újdonsággal kecsegtet, végül mégis ebből készült a kifejezetten innovatív szemléletű doktori disszertációja). De Stúron kívül a történeti tudat számára kevésbé ismert közszereplőkről: egy békéscsabai evangélikus lelkészről és szuperintendensről, Szeberényi Gusztávról, illetve a mostani díj alapjául szolgáló mű

főszereplőjéről, Justh Józsefről is önálló könyveket írt. Itt jegyzem meg, hogy nem tévedés: a fiatal történészek megbecsülésére alapított Benda Gyula-díj idei kitüntetettje eddig négy saját szerzőségű önálló kötetet publikált (elsőként, még 27 évesen egy tanulmánygyűjteményt), és ezen kívül számos könyv megjelenésénél végzett szerkesztői munkát, amelyek közül a Stúr életútjához kapcsolódó forráskiadást, ezt a vaskos, közel 800 oldal terjedelmű gyűjteményt emelem most ki. De visszakanyarodva Demmel József kutatásainak kérdésfeltevéséhez: társadalomtörténeti szempontból számomra különösen tanulságos munkáinak szemlélete, amelyben nem nehéz felfedezni a mikrotörténeti megközelítés jótékony hatását. Justh József, ez a Turóc megyei országgyűlési követ, majd főispán Demmel József könyvében mint összetett személyiség jelenik meg, akire hatnak ugyan az olyan társadalmi erők, mint családjának sok százados tradíciói, vagy a konkrét földrajzi tér, de e befolyásoló hatások mellett saját, stratégiaként kitapintható útját járja. A *Pánszlávok a kastélyban* kifejezetten izgalmas rekonstruálása annak a folyamatnak, amit a hagyományos makrotörténeti nézőpont a „nemzeti ébredés” politikai megszerveződésének láttatott, a léptékváltás nyomán viszont inkább egymással személyes kapcsolatba kerülő, sőt, bizonyos értelemben hálózatot alkotó, de különféle egyéni ambícióktól vezérelt, saját útjukat járó személyek kollektív életútjának látszik, akik olykor konfliktusba keverednek egymással, máskor viszont közös célokat próbálnak megvalósítani, ha érdekük ezt kívánja meg. Demmel József e munkája arra figyelmeztet, hogy a társadalomtörténet gazdag és megújuló eszközkészlete olyan, sokáig érdektelennek tartott társadalmi helyzetről is képes nagyon is érdemi, izgalmas és elgondolkodtató képet rajzolni, mint amilyen a „szlovák nemesé”.

Egy szakmai pályafutásának első szakaszánál járó kutató munkásságát méltatva ezen a ponton akár meg is állhatnánk. Demmel József esetében azonban megítélésem szerint hasonlóan nagy jelentőségű az a szerteágazó tevékenység, amellyel a szakmai közélet alakításában vesz részt. Ha jól értelmezem, ez az agilitás világos stratégiát követ, amelynek lényege, hogy a szlovák és a magyar történeti tudatban egyaránt meglévő, kölcsönösen gyanakvásokkal, sőt olykor ellenséges sztereotípiákkal teli megrögzöttségeket egy oldottan vitatkozni képes, tárgyyszerű és a történész szakma újdonságaira nyitott kommunikáció váltsa fel. Ezt a célt számos módon lehet szolgálni, és Demmel József igencsak aktívan járul hozzá a javuló és mélyülő magyar-szlovák történeti kapcsolatok sikeréhez. Az általa kezdeményezett és megszervezett *Kor/ridor* eleinte, 2014-ben folyóiratként működött, majd átalakult könyvsorozattá, amely mára már tíz megjelent kötetnél tart. A *Kor/ridor* kiemelkedő érdemének tartom, hogy a partner történetírás alapvető és innovatív eredményeinek lefordítására és megjelentetésére vállalkozik a szlovák-magyar viszonylat mindkét irányában,

ezzel lehetővé téve a másik történeti tudat hagyományának alaposabb megismerését. Jelentős tett ez, amelynek – tudtommal – nincsen párhuzama a többi hasonlóan konfliktussal terhelt, szomszédos ország történeti közegéhez kapcsolódó viszonyban. A Kor/ridor ráadásul nem csak közéleti szinten is példamutató elvet követő intézménykísérlet és eddig nagyon is sikeresnek tűnő működési gyakorlat, de egyben annak is bizonyítéka, hogy vezetője, Demmel József kooperatív és kezdeményező személyiség. Olyan, aki a pályakezdő kutatók támogatásában, felkarolásában is élen jár, amint erről doktorandusz hallgatókkal beszélgetve értesültem.

Aligha férhet hozzá kétség, hogy a *Pánszlávok a kastélyban.* című könyvéért megítélt Benda Gyula-díj ebben az évben is méltó, a társadalomtörténeti szakmát sokféle módon gazdagító ifjú kolléga kezébe került.

Gyöngyös, 2017. augusztus 31.